

Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства

Євген Суп*

* Канд. юрид. наук, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6912-2157>, e-mail: s.ye.7170@gmail.com

DOI: [10.32353/khrife.4.2025.07](https://doi.org/10.32353/khrife.4.2025.07) УДК [343.36:343.98](477)

Надійшло 14.11.2025 / Рецензовано 30.11.2025 / Прийнято до друку 25.12.2025 /
Доступно онлайн 31.12.2025

Метою статті є з'ясування особливостей використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства. Комплекс загальнонаукових, спеціально-юридичних та емпіричних методів забезпечив глибоке й усебічне дослідження проблеми. Розкрито процесуальні форми застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні, зокрема за допомогою призначення судових експертиз, залучення спеціалістів, проведення консультацій і користування цифровими технологіями. Проаналізовано типові види експертиз, які призначають у справах цієї категорії,— почеркознавчі, судово-медичні, психіатричні, технічні, відео- та звукозапису, а також окреслено потенціал нетипових форм досліджень (як-от семантико-текстуальних або психолінгвістичних). Виявлено тенденції до зростання ролі спеціальних знань у забезпеченні об'єктивності доказування, викритті фальсифікацій, верифікації результатів слідчих (розшукових) дій і визначенні меж допустимості доказів. Зроблено акцент на неприпустимості делегування експертам функцій правової оцінки, що суперечить процесуальній моделі кримінального провадження. Результати дослідження сприятимуть удосконаленню криміналістичних методик і нормативному врегулюванню форм залучення спеціальних знань для розслідування злочинів проти правосуддя, суб'єктами скоєння яких є професійні учасники судочинства.

Ключові слова: судочинство; правосуддя; спеціальні знання; судова експертиза; спеціаліст; консультація.

Постановка наукової проблеми

Забезпечення законності, професійної доброчесності й етичних стандартів діяльності суб'єктів, які здійснюють правосуддя або забезпечують його функціонування, є основною передумовою довіри суспільства до судової системи й ефективності кримінального судочинства. Професійні учасники судочинства мають спеціальні повноваження, а тому відіграють визначальну роль у реалізації принципів верховенства права, змагальності та справедливості.

Водночас аналітичні матеріали, статистика й результати правоохоронної діяльності свідчать, що представники саме цієї групи суб'єктів учиняють окремі кримінальні правопорушення, які мають підвищену суспільну небезпеку. Специфіка подібних правопорушень полягає в поєднанні службового статусу, доступу до процесуальної інформації, наявності спеціальних знань і можливості впливати на перебіг кримінального провадження. Такі правопорушення нерідко замасковують під правомірну діяльність і реалізують через складні механізми зловживань, тож вони потребують ґрунтовної професійної оцінки¹.

Саме тому розслідування злочинів, учинених професійними учасниками судочинства, потребує залучення спеціальних знань, зокрема криміналістичних, технічних, комп'ютерно-технічних та ін. Ці знання необхідні для виявлення прихованих слідів протиправної діяльності, правильного інтерпретування дій і рішень службових осіб, а також для

забезпечення об'єктивності й неупередженості доказування.

Попри очевидну важливість цього напрямку, у науковій доктрині питання використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства, до сьогодні досліджене фрагментарно. Проблемними залишаються питання визначення меж і форм застосування спеціальних знань, їх співвідношення з процесуальними гарантіями, а також оцінки отриманих результатів у доказуванні.

У зв'язку з викладеним виникає необхідність ґрунтовного аналізу ролі, змісту й тактики застосування спеціальних знань під час документування, виявлення та доказування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства. Саме ці аспекти становлять наукову проблему, що потребує комплексного дослідження.

Мета статті

Визначити особливості використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства.

Методи дослідження

Методологічний апарат дослідження сформовано з урахуванням мети й завдань наукової роботи і представлено комплексом взаємопов'язаних загальнонаукових, спеціально-юридичних та емпіричних методів, що забезпечили

1 За правилами української мови іменник «оцінка» доцільно застосовувати тільки на означення результату процесу, позначення якості знань і поведінки учнів або думки, міркування про якість, характер когось (чогось), а прикметник «оціночний» є калькою з російської. В українській мові слід послуговуватися дієсловом «оцінювати» («оцінити») і прикметником «оцінний» відповідно. Натомість чинні нормативно-правові акти, на жаль, до сьогодні оперують помилковими словоформами.— Ред.

всебічний і системний аналіз проблематики застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства.

Провідне місце у структурі методів посіли аналіз і синтез, які дали змогу схарактеризувати багатовимірний феномен користування спеціальними знаннями в кримінальному провадженні й інтегрувати ці елементи в цілісну концептуальну модель. За допомогою методу аналізу виокремлено особливості форм використання спеціальних знань, окреслено специфіку типових експертних досліджень, характер зловживань і схеми приховування злочинної діяльності професійними учасниками судочинства. Синтез забезпечив узагальнення виявлених закономірностей і формування логічно послідовної системи висновків.

Застосування індукції допомогло на підставі опрацювання матеріалів слідчої та судової практики сформулювати загальні тенденції використання спеціальних знань у справах цієї категорії. Паралельно застосовано дедукцію, що дало змогу перевірити загальні теоретичні положення шляхом їх співвіднесення з конкретними кримінальними провадженнями.

Для визначення функційної взаємодії між правовим статусом професійного учасника судочинства, його повноваженнями та характером протиправних дій послуговувалися системно-структурним методом, який уможливив розгляд спеціального суб'єкта як елемента складної системи кримінально-протиправної діяльності, що здійснюється з використанням службових ресурсів і формально легітимних процесуальних засобів.

Важливим складником методологічного забезпечення став формально-юридичний метод, який сприяв аналізу

норм Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, Закону України «Про судову експертизу», а також інших нормативно-правових актів, що регламентують форми використання спеціальних знань. Це дало змогу окреслити межі допустимості експертних досліджень, повноваження експертів і спеціалістів та співвідношення між процесуальною формою й фактичними потребами доказування.

Логіко-юридичний метод став у пригоді для побудови послідовної аргументації та формування внутрішньо узгодженої системи висновків для структурування наукової позиції щодо значення спеціальних знань у забезпеченні доказування, для виявлення прихованих форм зловживань і встановлення істотних для провадження обставин.

Окреме значення мав порівняльно-правовий метод, за допомогою якого проаналізовано відмінності у формах застосування спеціальних знань у різних категоріях кримінальних правопорушень, зокрема загальнокримінальних і вчинених професійними учасниками судочинства. Це сприяло виокремленню унікальних особливостей, характерних для правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства,— прихованість діяння, маскуваність під правомірну поведінку тощо.

У дослідженні також застосовано емпіричні методи, зокрема аналіз матеріалів кримінальних проваджень і судових рішень, що забезпечило практичне підґрунтя для формулювання висновків щодо тенденцій експертного забезпечення слідчої діяльності.

Інтеграція застосованих методів у комплексному дослідженні дала змогу дійти теоретично обґрунтованих і практично значущих висновків щодо ролі, закономірностей та перспектив використання спеціальних знань під час розслі-

дування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Інтеграція спеціальних знань у досудове розслідування є не факультативним елементом, а визначальною умовою забезпечення його ефективності. Використання результатів судових експертиз, професійних консультацій фахівців різного профілю, а також сучасних технічних засобів сприяє підвищенню якості збирання й оцінювання доказової інформації, мінімізації слідчих помилок і узгодженню оперативних завдань з принципами правової процедури й гарантіями прав учасників кримінального провадження.

У сучасному науковому дискурсі спостерігається зростання цікавості до питань, пов'язаних із цифровими доказами й методиками їх експертного ана-

лізу, до потенціалу спеціальних знань під час установлення вини та визначення моральної шкоди². Особливої актуальності ці питання набувають у контексті дослідження воєнних злочинів як однієї з провідних категорій кримінальних правопорушень, що потребує залучення експертних знань³. Аналогічну увагу приділяють економічним злочинам⁴, посяганням на інформаційну безпеку тощо⁵.

Водночас досліджень, присвячених проблематиці застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства, не так багато. Окремі аспекти цієї проблематики знайшли висвітлення в монографічному дослідженні В. Гриценка, де проаналізовано історичні аспекти становлення кримінальної відповідальності за втручання в судову діяльність, визначено сучасні виклики в організації доказування, розроблено криміналістичну класифікацію кримінальних

- 2 Довгань О. Д., Ткачук Т. Ю., Тарасюк А. В. Counter forensics як загроза інформаційній безпеці України: проблематика судової експертизи цифрових доказів у реаліях війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 89. Ч. 2. С. 402–409. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.2.61 (дата звернення: 25.10.2025).
- 3 Черемнова А. І., Чернов О. В., Мурашко А. С. Комплексне використання результатів судово-медичної експертизи при виявленні, документуванні та розкритті кримінальних правопорушень, вчинених під час збройного конфлікту. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. 2025. Вип. 17. С. 105–119. DOI: 10.32782/2522-9656/2025-17-11 (дата звернення: 25.10.2025).
- 4 Кривун С. І. Використання спеціальних знань під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Київ, 2025. 193 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f5f0ece1-d195-49a1-b3b3-25e4e16232f5/content> (дата звернення: 25.10.2025) ; Орел А. М., Чумаков Д. Д., Веріженко О. С. Теоретико-правові засади та практичне застосування спеціальних знань у протидії економічній злочинності. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2025. № 4 (44). С. 1732–1743. DOI: 10.52058/2786-5274-2025-4(44)-1732-1743 (дата звернення: 25.10.2025).
- 5 Колонюк В. В. Сучасні можливості використання судових експертиз при досудовому розслідуванні злочинів проти інформаційної безпеки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2025. Вип. 74. С. 68–72. DOI: 10.32782/2307-1745.2025.74.13 (дата звернення: 25.10.2025) ; Братішко Н. До питання судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності: предмет, завдання та межі компетенції. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 1 (134). С. 111–117. DOI: 10.32782/2078-3566-2025-1-16 (дата звернення: 25.10.2025).

правопорушень проти правосуддя та окреслено типові форми використання спеціальних знань, а також запропоновано методичні підходи до реалізації експертного потенціалу в цій сфері⁶.

На підставі аналізу судової практики визначено типові види експертиз (почеркознавчі, судово-психіатричні, технічні, відео- та звукозаписів), виявлено помилки під час їх призначення, уточнено роль спеціалістів у проведенні слідчих (розшукових) дій. Наголошено на недостатньому використанні таких форм, як попередні криміналістичні дослідження, семантико-текстуальні експертизи, консультації спеціалістів і можливості інформаційних технологій. Запропоновано чітку систематизацію форм спеціальних знань і окреслено їхнє значення для виконання як тактичних, так і процесуальних завдань тощо⁷.

Ефективність розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя загалом і вчинених професійними учасниками судочинства зокрема значною мірою залежить від залучення спеціальних знань і сучасних науково-технічних досягнень. С. Книженко критично поставилася до визначення провідних аспектів використання спеціальних знань під час розслідування злочинів проти правосуддя та зазначила, що вже на початкових етапах кримінального провадження виникає потреба у фаховій допомозі спеціалістів, зокрема, під час огляду місця події, де вико-

ристовуються методи польової криміналістики й технічні засоби виявлення слідів. Водночас у сучасних умовах судового розслідування злочинів проти правосуддя слідчий широко залучає спеціалістів не лише на етапі огляду місця події, а й під час інших слідчих (розшукових) дій. Згідно з позицією вченої, особливої актуальності набуває призначення судових експертиз, оскільки саме вони дають змогу встановити фактичні обставини, які потребують застосування спеціальних знань. З урахуванням стрімкого розвитку технологій і появи нових форм фальсифікації (наприклад, підроблених об'єктів дактилоскопічного дослідження), як зауважує дослідниця, постає необхідність переглянути традиційні підходи до оцінки слідів рук. Це так само потребує постановки експертам нових запитань, зокрема щодо автентичності відбитків, і вдосконалення методичних основ таких досліджень⁸.

Напрацювання, уже наявні у сфері застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів проти правосуддя, не охоплюють у повному обсязі складні та специфічні випадки правопорушень, учинених саме професійними учасниками судочинства. Така категорія справ вирізняється високим рівнем складності, процесуальною захищеністю фігурантів і часто ретельно замаскованим механізмом скоєння злочину, що значно ускладнює встановлення істини винятково традиційними слідчими інструментами.

6 Гриценко В. В. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя : дис. ... д-ра філос. в галузі права. Харків, 2025. 250 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0825U000642#google_vignette (дата звернення: 25.10.2025).

7 Там само.

8 Книженко С. О. Окремі аспекти використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти правосуддя. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 28.11.2019). Харків, 2019. С. 82–84. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/27.pdf (дата звернення: 25.10.2025).

На відміну від загальнокримінальних правопорушень, де межі допустимого й недопустимого чітко окреслені, у випадках зловживань представниками правосуддя порушення часто мають латентний, завуальований характер і відбуваються в межах формально правомірної поведінки. У таких умовах потреба в міждисциплінарному підході — залучення спеціалістів у сферах лінгвістики, психології, криміналістики, інформаційних технологій — є не лише виправданою, а й критично необхідною.

Станом на сьогодні відсутні цілісні теоретичні моделі або методичні підходи, здатні ефективно структурувати механізм використання спеціальних знань саме в таких кримінальних провадженнях. Це обумовлює необхідність подальших наукових розвідок.

Викладення основного матеріалу дослідження

Ефективність розслідування злочинів значною мірою залежить від залучення спеціальних знань і сучасних науково-технічних досягнень. До того ж, коли професійну компетенцію сторони обвинувачення обмежено, важливо забезпечити виконання завдань кримінального провадження в інший спосіб, передбачений законодавством. Саме в цих ситуаціях актуалізовано завдання щодо реалізації процесуальних форм використання спеціальних знань, що створює передумови для отримання проце-

суальних джерел доказів у кримінальному провадженні.

У контексті розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства, ефективне застосування спеціальних знань набуває особливого значення через складність таких справ, високий рівень юридичної підготовки суб'єктів і специфіку протиправних діянь, часто реалізованих у формально легітимних процесуальних діях. У зв'язку із цим доцільними й результативними є такі форми використання спеціальних знань: залучення спеціаліста до проведення окремих слідчих (розшукових) дій; ініціювання експертного дослідження шляхом призначення судових експертиз; отримання фахової консультаційної підтримки, а також аналітичної допомоги з опрацювання, перевірки й інтерпретування інформації, особливо під час роботи з великими масивами процесуальних даних або цифровими доказами.

У цьому контексті на особливу увагу заслуговує діяльність судового експерта як найбільш кваліфікованого суб'єкта, залученого до використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. За законодавством України, судовий експерт — це особа з відповідною освітою, підготовкою та кваліфікацією, яку атестовано за визначеною експертною спеціальністю і якій надано право й доручено проведення судової експертизи (дослідження) ⁹. Такий статус передбачає не лише наявність високого рівня

⁹ Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 25.10.2025) ; Інструкція з організації проведення судових експертиз та експертних досліджень в Експертній службі Служби безпеки України : затв. наказ. Центр. управл. СБУ від 30.05.2025 р. № 209 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0913-25/ed20250718#Text> (дата звернення: 25.10.2025) ; Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію при Службі безпеки України та атестацію судових експертів : затв. наказ. Центр. управл. СБУ від 02.06.2025 р. № 210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1106-25/ed20250602#n32> (дата звернення: 25.10.2025).

фахових знань, а й дотримання стандартів професійної етики, об'єктивності й наукової обґрунтованості у процесі дослідження, що прямо передбачено ст. 3 та 10 Закону України «Про судову експертизу»¹⁰.

Незалежність експерта, закріплена у ст. 4 цього Закону¹¹, є запорукою недопущення зовнішнього тиску або впливу на результати дослідження, що особливо важливо у справах, де фігурантами є судді, прокурори або слідчі — особи з доступом до механізмів процесуального впливу. Тож саме судова експертиза є найнадійнішою формою реалізації спеціальних знань, оскільки її результати ґрунтуються на законодавчо визначених вимогах до експерта, процедурній прозорості, а також науковій верифікованості висновку експерта, що забезпечує його високу доказову цінність у провадженні.

Щодо форм застосування спеціальних знань триває певна полеміка, згідно з якою одні вчені припускають можливість виокремлення лише процесуальної форми використання спеціальних знань¹², інші доповнюють їх непроцесуальними¹³, а деякі зауважують наявність ще й змішаної форми¹⁴.

У контексті визначення процесуальних форм, а також на підставі узагальнення матеріалів правозастосовної

практики В. Гриценко дійшов висновку, що під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя типовим є залучення експерта для проведення судових експертиз і отримання консультативної допомоги від спеціалістів. Найчастіше в подібних провадженнях призначають такі види експертиз: почеркознавчу, судово-психіатричну, психологічну, судово-медичну, технічну документів, а також відео- та звукозаписів тощо. Водночас недостатньо використаними залишаються можливості семантико-текстуальної експертизи, яка має значний потенціал для виконання тактичних завдань досудового слідства. Науковець також відзначає вкрай низький рівень залучення спеціальних знань у сфері психології¹⁵.

С. Книженко зауважує, що у справах, пов'язаних із погрозами або насильством щодо осіб, причетних до здійснення правосуддя, виникає потреба у психолінгвістичній експертизі, завдання якої полягає у визначенні наявності погроз, їх змісту й інтерпретуванні мовленнєвих актів у контексті конкретної комунікативної ситуації. Дослідниця слушно наголошує, що дискусія щодо вдосконалення експертного забезпечення в цьому напрямі триває та потребує системного методологічного підходу й адаптації сучасних досягнень

10 Про судову експертизу ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

11 Там само.

12 Спіцина Г. О., Бідняк Г. С. Форми використання спеціальних знань. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 240—248. DOI: 10.32353/khrife.2018.26 (дата звернення: 25.10.2025).

13 Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2006. 14 с.

14 Чорноус Ю. М., Лісіцький А. В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: поняття, зміст, форми реалізації під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 477—480. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-1/112 (дата звернення: 25.10.2025).

15 Гриценко В. В. Знач. твір. URL: https://uacademic.info/ua/document/0825U000642#google_vignette (дата звернення: 25.10.2025).

суміжних гуманітарних наук¹⁶. Отже, науковці переважно акцентують увагу на значенні та можливостях процесуальних форм застосування спеціальних знань. Водночас вони окреслюють і перспективи розширення можливостей використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

Не можна оминати увагою традиційні практичні підходи до реалізації окремих форм застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства. Проведений аналіз правозастосовної практики дає змогу стверджувати, що за цією категорією справ частіше призначають судові експертизи представники сторони обвинувачення.

Наприклад, в одному кримінальному провадженні предметом судового розгляду стало обвинувачення працівника поліції в перевищенні влади або службових повноважень, що супроводжувалося насильством, а також у незаконному затриманні. Згідно з матеріалами справи, події розгорталися у службовому приміщенні поліції, де під час затримання двоє потерпілих зазнали тілесних ушкоджень. Обвинувачення полягало в перевищенні меж законно наданих повноважень з боку посадової особи органу правопорядку, що спричинило фізичне насильство щодо затриманих¹⁷.

Із метою об'єктивного встановлення фактичних обставин справи й підтвердження наявності тілесних ушкоджень, їхнього характеру, механізму утворення та ступеня тяжкості, під час досудово-

го розслідування призначили судово-медичні експертизи для перевірки достовірності тверджень потерпілих, а також належного юридичного кваліфікування діяння. Судово-медичний висновок від 15.12.2020 р., складений щодо одного з потерпілих, підтвердив наявність тілесних ушкоджень у вигляді синців, саден і забоїв, кваліфікованих як легкі. Інший висновок — від 30.11.2020 р.— засвідчив у потерпілого закриту черепно-мозкову травму зі струсом головного мозку, що також кваліфікували як легкі тілесні ушкодження¹⁸.

Отже, призначення судово-медичних експертиз у цій справі мало вирішальне значення для встановлення наявності ознак насильства й оцінки його правових наслідків. Висновки експертів забезпечили належну доказову базу та сприяли реалізації принципів об'єктивності й усебічності кримінального провадження. Використання результатів таких експертиз у межах слідчої та судової діяльності є одним з основних механізмів для дотримання стандартів доказування у справах про перевищення влади працівниками правоохоронних органів¹⁹. Водночас пояснення посадовою особою причин застосування фізичного насильства (для припинення фізичної протидії затриманих, схилення їх до визнання провини в учиненні кримінального правопорушення) може стати підставою для її звинувачення. Саме тому в подібних слідчих ситуаціях важливо засвідчувати факт застосування насильства, яке може бути реалізоване як складник способу кримінальної протиправної діяльності.

16 Книженко С. О. Зазнач. твір. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/27.pdf (дата звернення: 25.10.2025).

17 Вирок Кобеляц, райсуду Полтав. обл. від 11.08.2022 р. Справа № 532/96/21. Провадж. № 1-кп/532/14/2022 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105678859#> (дата звернення: 25.10.2025).

18 Там само.

19 Там само.

В іншому кримінальному провадженні (щодо дій працівника правоохоронних органів, скоєних проти життя та здоров'я) установлено, що обвинувачений 30.06.2021 р. умисно, зловживаючи службовим становищем, склав завідомо неправдиві офіційні документи (протоколи пред'явлення особи для впізнання за фотознімками) із метою штучного створення доказів обвинувачення проти особи, яка не була винною. Окрім того, він не відобразив у документах факти й обставини, що спростовували вину особи, не провів необхідних слідчих (розшукових) дій і скористався недопустимими доказами, щоби вручити особі повідомлення про підозру²⁰.

Під час розслідування цієї справи призначили судову експертизу, зокрема почеркознавчу, для правової оцінки допустимості й належності слідчих документів, оскільки дії службової особи мали ознаки умисної фальсифікації цих документів і зловживання службовим становищем.

Із метою перевірки достовірності походження підписів у протоколах пред'явлення особи для впізнання за фотознімками, у межах кримінального провадження щодо притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності призначили судову почеркознавчу експертизу. Постанову про її проведення винесено 22.02.2023 р., протоколи отри-

мання зразків почерку й підписів датовано 20.02.2023 р. Отримані зразки задокументовано та долучено до матеріалів провадження відповідно до приписів Кримінального процесуального кодексу України²¹ (далі — *КПК України*)²².

Результати експертизи, викладені у висновку експерта, стали вагомим джерелом об'єктивної інформації щодо факту підробки підписів у протоколах від 30.06.2021 р., складених слідчим за результатами впізнання свідками. Експерт визначив, що частина підписів у цих документах не належала особам, які, за змістом протоколів, начебто були присутні під час проведення слідчої дії як поняті. Цей факт не тільки підтвердив порушення процесуального порядку проведення впізнання, а й безпосередньо засвідчив умисний характер фальсифікації доказів²³.

Доцільність проведення почеркознавчої експертизи в цьому провадженні зумовлено потребою встановити достовірність і правдивість підписів у процесуальних документах, щоби верифікувати обставини, які мали вирішальне значення для формування доказової бази. У цьому разі висновок експерта став не лише доказом підроблення документів, а й провідним елементом у розкритті механізму фальсифікації, що зумовило формулювання обвинувачення за ч. 1 ст. 366 і ч. 2 ст. 372 Кримінального кодексу України²⁴ (далі — *КК України*)²⁵.

20 Вирок Славут. міськрайсуду Хмельниць. обл. від 06.10.2025 р. Справа № 682/1696/23. Провадж. № 1-кп/682/9/2025 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130763613> (дата звернення: 25.10.2025).

21 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

22 Вирок Славут. міськрайсуду URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130763613> (дата звернення: 25.10.2025).

23 Там само.

24 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

25 Вирок Славут. міськрайсуду URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130763613> (дата звернення: 25.10.2025).

Тож обвинуваченому інкримінували службове підроблення та притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності шляхом фальсифікації доказів (протоколів пред'явлення особи для впізнання за фотознімками свідками), зокрема складання протоколів за участі свідків без дотримання процесуальних гарантій (без понятих, із нав'язуванням упізнання, із унесенням недостовірних відомостей), і подальше використання цих документів як доказів обвинувачення. Отже, у цьому провадженні судово-почеркознавча експертиза стала головним інструментом у забезпеченні об'єктивності й законності кримінального провадження: вона сприяла з'ясуванню істини, захисту прав осіб, дотриманню процесуальних гарантій, створенню міцного підґрунтя для оцінки дій службової особи та формулювання судового рішення²⁶.

У кримінальному провадженні, відкритому за фактом постановлення суддею завідомо неправосудних рішень щодо учасників мирної акції протесту 26–28.01.2014 р. в м. Дніпропетровську, ключове значення для кваліфікації дій обвинуваченого судді мало дослідження мотивів, обставин і процесуального обґрунтування прийняття ухвал про застосування запобіжних заходів. Істотну увагу приділено аналізу відповідності дій судді положенням кримінального процесуального закону, зокрема, щодо наявності обґрунтованої підозри, оцінки ризиків, на підставі яких дозволено

застосування запобіжних заходів, а також належності доказів²⁷.

У зв'язку із цим у межах судового розгляду сторона обвинувачення подала висновок кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, що мав на меті надати правову оцінку діям судді за ознаками складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 371 КК України²⁸, а також роз'яснити можливість слідчого судді бути суб'єктом такого злочину. Хоча суд оцінив цей висновок критично й не визнав його доказом у розумінні кримінального процесуального права, його подання та аналіз мали допоміжне значення для з'ясування питань, пов'язаних з кваліфікацією правовідносин, оцінкою правомірності дій судді в контексті міжнародних стандартів здійснення правосуддя та конституційних гарантій особистої свободи²⁹.

Ми вважаємо, що правова експертиза у формі висновку фахівця в галузі права не є джерелом доказів у кримінальному процесі, хоча й може мати консультативне значення. Згідно з усталеною практикою та позицією Верховного Суду, правова кваліфікація діяння, визначення суб'єкта злочину, тлумачення процесуальних норм і їх застосування належать до виняткової компетенції суду. Делегування цього завдання експертові суперечить принципу диспозитивності, змагальності сторін і функціонального розмежування ролей у кримінальному провадженні. Експерт не може

26 Вирок Славут. міськрайсуду URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130763613> (дата звернення: 25.10.2025).

27 Вирок Ленін. райсуду м. Запоріжжя від 22.12.2023 р. Справа № 200/5046/15-к. Провадж. № 1-кп/334/41/23 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115854766> (дата звернення: 25.10.2025).

28 Кримінальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

29 Вирок Ленін. райсуду URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115854766> (дата звернення: 25.10.2025).

підміняти суд у питанні правової кваліфікації фактів.

Окрім того, правові експертизи за своєю суттю не спрямовані на встановлення фактичних обставин справи, отже, не мають здатності підтвердити або спростувати обставини, що підлягають доказуванню. У згаданій вище справі йшлося не про технічні або спеціальні знання в традиційному розумінні судової експертизи (як-от трасологія, почеркознавство або біологічні дослідження), а про правовий аналіз нормативно-правових актів і кваліфікування поведінки судді – тобто про те, що належить до обов'язків суду як органу правосуддя.

Тож залучення висновку правознавця як експертного доказу порушує баланс сторін, створює ризик упередженого впливу на судову оцінку доказів і фактично підміняє процесуальну діяльність суду. Саме тому (з огляду на завдання кримінального процесу, правову природу предмета доказування й вимоги законодавства) призначення та використання результатів правової експертизи в цьому разі було недоцільним і суперечило принципам кримінального провадження.

Розгляньмо ще один приклад. Дніпровський районний суд м. Києва визнав винним оперуповноваженого відділу боротьби з незаконним обігом наркотиків у складанні завідомо неправдивого рапорту про затримання особи й у вчиненні завідомо незаконного затримання (без ухвали слідчого судді та без наявності підстав, визначених КПК України: особу примусово доставили до відділення поліції та утримували там понад сім годин)³⁰.

Під час досудового розслідування сторона обвинувачення призначич-

ла судову почеркознавчу експертизу для встановлення авторства підписів у процесуальних документах, зокрема в протоколах пред'явлення особи для впізнання. Експертне дослідження проводили відповідно до постанови слідчого: аналізували експериментальні зразки почерку й підпису осіб, які фігурували у відповідних процесуальних документах, отримані в передбаченому законодавством порядку. Висновок експерта став одним із доказів, долучених до матеріалів провадження (із метою уточнення обставин, пов'язаних із автентичністю підписів у документах)³¹.

На підставі проведеного аналізу матеріалів слідчої та судової практики можна окреслити такі загальні тенденції використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства:

- 1) зростання ролі спеціальних знань у розслідуванні складних злочинів проти правосуддя. Кримінальні правопорушення, учинені суддями, прокурорами, слідчими, поліцейськими й іншими суб'єктами судочинства, відзначаються високим рівнем формальної обґрунтованості, що значно ускладнює їх виявлення та розслідування. У таких випадках класичні процесуальні інструменти виявляються недостатніми, що актуалізує залучення спеціальних знань як засобу для верифікації достовірності доказів і викриття фальсифікацій;
- 2) домінування процесуальних форм використання спеціальних знань. Найчастіше в практиці досудового розслідування послуговуються

30 Вирок Дніпр. райсуду м. Києва від 07.06.2013 р. Справа № 755/7224/13-к. Провадж. № 1-кп/755/193/13 / ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/32273294> (дата звернення: 25.10.2025).

31 Там само.

саме процесуальними формами — призначення судових експертиз, залучення спеціалістів, проведення консультацій та отримання аналітичної підтримки. Зокрема, суттєве місце посідають почеркознавчі, судово-медичні, технічні експертизи документів, психолого-лінгвістичні дослідження тощо. Цими формами користуються як для встановлення об'єктивних обставин справи, так і для перевірки достовірності дій професійних учасників судочинства;

- 3) підвищення значущості почеркознавчих експертиз у справах про фальсифікацію процесуальних документів. Практика засвідчує зростання ролі почеркознавчих експертиз у кримінальних провадженнях, пов'язаних із підробленням протоколів слідчих (розшукових) дій (наприклад, пред'явлення для впізнання). Ці експертизи дають змогу достовірно встановити факт фальсифікації та особу, яка внесла неправдиві дані, що є критичним для кваліфікації злочину й визначення його суб'єкта;
- 4) недостатнє використання знань із суміжних гуманітарних наук. Попри потенційну ефективність, малопоширеними залишаються семантико-текстуальні, психолінгвістичні, психологічні експертизи. Особливої уваги потребують психолінгвістичні дослідження у справах, що стосуються психічного тиску на особу. Їх застосування має перспективу у виявленні прихованого змісту комунікативних актів та оцінці контексту;
- 5) наявність спірної практики використання правових експертиз.

Аналіз свідчить про практику подання правових висновків у справах проти суддів або прокурорів. Водночас така практика спричиняє критику через те, що правова кваліфікація — це виняткова компетенція суду. Висновки правників у таких випадках визнають допоміжними, але вони не мають статусу доказу й не можуть замінити процесуальну оцінку суду. До того ж чинним кримінальним процесуальним законодавством заборонено призначати експертизи для вирішення питань права³²;

- 6) роль експерта як гаранта неупередженості й об'єктивності. З огляду на специфіку фігурантів (професійні учасники судочинства) принципово важливим є дотримання експертами стандартів незалежності. У цьому контексті саме судова експертиза набуває найбільшої довіри, зважаючи на регламентовану процедуру, спеціальний статус експерта, обов'язковість дотримання наукових підходів;
- 7) орієнтування на отримання доказів, здатних підтвердити факт зловживання повноваженнями. В умовах, коли дії обвинувачених мають ознаки формальної законності (наприклад, видання ухвали, складання протоколу), експертизи часто використовуються для виявлення сутнісних порушень (фальсифікація підписів, відсутність осіб на слідчій дії, штучне створення доказів тощо), що дає змогу довести зловживання службовим становищем або незаконність дій.

Отже, можна говорити про стійку тенденцію до інституціоналізації

32 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.10.2025).

спеціальних знань як важливого інструмента в кримінальних провадженнях із розслідування злочинів, учинених професійними учасниками судочинства. Надалі необхідно розширювати практику застосування новітніх експертних напрямів і системну підготовку фахівців, здатних виконувати міжгалузеві завдання на перетині права, психології, лінгвістики й інформаційних технологій.

Висновки

На підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що ефективне розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства, неможливе без широкого й обґрунтованого залучення спеціальних знань. З огляду на специфіку таких правопорушень, їхній латентний характер, формальну «процесуальну коректність», використання фігурантами службових повноважень і правових процедур, традиційні процесуальні заходи виявляються недостатніми для повного й об'єктивного з'ясування обставин учиненого кримінального правопорушення. Саме тому призначення судових експертів, залучення спеціалістів, отримання консультацій обізнаних осіб, проведення попередніх досліджень і застосування цифрових технологій є необхідними засобами на шляху забезпечення виконання завдань кримінального провадження.

Дослідження судової практики засвідчило, що найчастіше в таких провадженнях звертаються по почеркознавчі, судово-медичні, психіатричні, психологічні, технічні, відео- та звукозапису експертизи. Особливого значення набувають експертизи, які дають змогу виявити фальсифікацію процесуальних документів або підтвердити перевищення службових повноважень. Водночас недостатньо реалізовано потенціал

експертних досліджень з галузей психолінгвістики й семантико-текстуального аналізу, а також консультацій фахівців у сфері інформаційних технологій, що є особливо актуальним у цифрову добу, коли низка слідів кримінальної протиправної діяльності залишається у цифровому середовищі.

Важливо також відзначити, що використання спеціальних знань має відповідати критеріям доцільності, пропорційності та правової визначеності. У цьому контексті недопустимим є змішування компетенцій, зокрема, делегування експертам і спеціалістам функцій правової оцінки. Висновки фахівців у галузі права не є джерелами доказів: ними можна послуговуватися лише як орієнтирами для аналітичної роботи сторони обвинувачення або захисту.

Отже, інтеграція спеціальних знань у практику досудового розслідування є не лише технічним або допоміжним елементом, а й структурною складовою ефективного, законного та об'єктивного кримінального провадження. Водночас це потребує подальшого розвитку методичного забезпечення, міждисциплінарної підготовки фахівців, удосконалення нормативної бази й формування усталеної практики належного використання спеціальних знань у справах, що стосуються професійних учасників судочинства.

Using Specific Expertise During the Investigation of Criminal Offences Committed by Professional Participants in Court Proceedings

Yevhen Sup

The Article Purpose is to clarify particularities of using specific expertise during the investigation of criminal offenses committed by professional participants in court proceedings. This study applied a set of general scientific,

special legal and empirical methods, which enabled us to comprehensively and thoroughly research the problem. The appointment of forensic experts, the involvement of specialists, the provision of advising, and the use of digital technologies helped to reveal procedural forms of utilizing specific expertise in pre-trial investigation. Typical types of forensic examinations appointed in cases of this category were analysed: handwriting, forensic, psychiatric, technical, video and sound recording. The potential of using non-typical forms of research (such as semantic-textual or psycholinguistic) is discussed. The author reveals tendencies toward the growing role of specific expertise in ensuring the objectivity of evidence, exposing falsifications, verifying findings of investigative (search) actions and establishing boundaries within which evidence is admissible. Emphasis is placed on the inadmissibility of delegating legal assessment to forensic experts, which is contrary to the procedural model of criminal proceedings. Findings of the study will contribute to improving forensic methodologies and to normatively establishing the use of specific expertise forms in investigating crimes against justice involving professional participants in court proceedings.

Keywords: court proceedings; justice; specific expertise; forensic examination; specialist; advising.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики,

написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

- Bratishko, N. (2025). Do pytannia sudovoi ekspertyzy ob'ektiv intelektualnoi vlasnosti: predmet, zavdannya ta mezhi kompetentsii [On the issue of forensic examination of intellectual property objects: object, tasks and limits of competence]. *Naukovyi visnyk Dniprovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1 (134). DOI: 10.32782/2078-3566-2025-1-16 [in Ukrainian].
- Cheremnova, A. I., Chernov, O. V., Murashko, A. S. (2025). Kompleksne vykorystannya rezultativ sudovo-medychnoi ekspertyzy pry vvyavlenni, dokumentuvanni ta rozkrytti kryminalnykh pravoporushen, vchynenykh pid chas zbroinoho konfliktu [Comprehensive Use of Forensic Examination Results in Detecting, Documenting and Solving Criminal Offences Committed During the Armed Conflict]. *Visnyk Odeskoho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz Ministerstva yustytzii Ukrainy*. Vyp. 17. DOI: 10.32782/2522-9656/2025-17-11 [in Ukrainian].
- Chornous, Yu. M., Lisitskiy, A. V. (2023). Spetsialni znannia u kryminalnomu provadzheni: poniattia, zmist, formy realizatsii pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen [Special Knowledge in Criminal Proceedings: Concept, Content, Forms of Implementation During the Investigation of Criminal Offences]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 1. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-1/112 [in Ukrainian].
- Dovhan, O. D., Tkachuk, T. Yu., Tarasiuk, A. V. (2025). Counter forensics yak zahroza informatsiini bezpetsi Ukrainy: problematyka sudovoi ekspertyzy tsyfrovyykh dokaziv u realiiakh viiny [Counter forensics as a threat to the information security of Ukraine: the problem of forensic expertise of digital evidence in the realities of war]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho*

- universytetu. Serii: Pravo. Vyp. 89. Ch. 2. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.89.2.61 [in Ukrainian].
- Hrytsenko, V. V. (2025). *Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty pravosuddia* [The use of specialized knowledge in the investigation of criminal offenses against justice] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kharkiv. URL: https://uacademic.info/ua/document/0825U000642#google_vignette [in Ukrainian].
- Knyzhenko, S. O. (2019). Okremi aspekty vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv proty pravosuddia [Certain Aspects of Using Specific Expertise when Investigating Crimes against Justice]. *Protsesualne ta tekhniko-kryminalistychne zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia : tezy dop. vseukr. nauk.-prakt. konf.* (Kharkiv, 28.11.2019). Kharkiv. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/28_11_2019/pdf/27.pdf [in Ukrainian].
- Koloniuk, V. V. (2025). Suchasni mozhlivosti vykorystannia sudovykh ekspertyz pry dosudovomu rozsliduvanni zlochyniv proty informatsiinoi bezpeky Ukrainy [Modern possibilities of using forensic expertise in pre-trial investigation of crimes against the information security of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia. Vyp. 74.* DOI: 10.32782/2307-1745.2025.74.13 [in Ukrainian].
- Kryvun, S. I. (2025). *Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia netsilovoho vykorystannia biudzhethnykh koshtiv* [Using specialized knowledge when investigating misuse of budget funds] : dys. ... d-ra filos. v haluzi prava. Kyiv. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f5f0ece1-d195-49a1-b3b3-25e4e16232f5/content> [in Ukrainian].
- Orel, A. M., Chumakov, D. D., Verizhenko, O. S. (2025). Teoretyko-pravovi zasady ta praktichne zastosuvannia spetsialnykh znan u protydii ekonomichnii zlochynnosti [Theoretical and Legal Principles and Practical Application of Special Knowledge in Combating Economic Crime]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii. Serii «Pravo».* № 4 (44). DOI: 10.52058/2786-5274-2025-4(44)-1732-1743 [in Ukrainian].
- Revaka, V. M. (2006). *Formy vykorystannia spetsialnykh piznan v dosudovomu provadzhenni* [The forms of the use of special knowledge in pre-trial investigation] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Spitsyna, H. O., Bidniak, H. S. (2018). Forms of Special Knowledge Use. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics.* Vol. 18. DOI: 10.32353/khrife.2018.26.
- Суп, Є. (2025). Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених професійними учасниками судочинства. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* Вип. 4 (41). С. 120—134. DOI: 10.32353/khrife.4.2025.07.